

Welk Nederlands of wat voor Nederlands voor Franstalige studenten?

door

Siegfried THEISSEN

Abstract

In Flemish universities, as indeed in Flemish higher education in general, the issue of which (if any) standard should be used in the teaching of the Dutch language is increasingly pregnant. Should standard Dutch be taught, or should Flemish varieties be taken into account? The question is also raised in the Dutch departments of Belgian French-speaking universities. The present survey brings out the great diversity that prevails in this respect, from the most tolerant – or lax? – position to be found in Namur, to the firm stand taken at the University of Liège.

Nu er aan de Vlaamse universiteiten en hogescholen, althans in de afdeling Germaanse, ijverig nagedacht wordt over de vraag wat voor Nederlands men zou moeten doceren en dus welke norm, if any, men wil opleggen, vind ik het interessant om eens te kijken hoe er aan Franstalige kant over de norm in het onderwijs van het Nederlands gedacht wordt. Dit kan natuurlijk niet los worden gezien van wat er in Vlaanderen leeft. Voor de situatie in Vlaanderen geldt nog steeds wat Guy Janssens in 1995 schreef:

In de discussie over het Nederlands en de taalnorm in Vlaanderen worden verschillende standpunten ingenomen, gaande van, kort samengevat, uitgesproken particularisme (d.w.z. stellingname voor een eigen Vlaamse variëteit van het Nederlands) tot duidelijk integrationisme (d.w.z. voor een volledige overname van het Noordnederlands door de Vlamingen), met een rijke schakering van genuanceerde houdingen tussenin.¹

Voor het particularisme citeer ik wijlen Kas Deprez, voor de integrationisten Guido Geerts en voor de genuanceerde houding Johan Taeldeman, die voor een erkenning is van de Vlaamse uitspraaknorm (daar is trouwens iedereen het mee eens), op grammaticaal gebied een volledige aansluiting bij de Noord-Nederlandse norm bepleit, maar

¹ G. JANSSENS, "Algemeen Vlaams extra muros?", p. 877.

op het gebied van het lexicon een beperkte variatie voorstaat, vooral daar "waar lexicale verschillen samenhangen met culturele, politiek-economische en sociaal-ideologische verschillen" (Janssens, *op. cit.*).

Wat nu de situatie extra muros betreft, blijkt uit een enquête van Janssens dat in het buitenland (en Franstalig België is nog net geen buitenland) alle docenten Nederlands als norm de standaardtaal hanteren en niets zien in een Algemeen Vlaams. Wat dit Algemeen Vlaams aangaat, ook soms Verkavelingsvlaams of tussentaal genoemd, raad ik u aan het onlangs in *Neerlandia* verschenen artikel van Frans Debrabandere te lezen, waarvan de titel is: "Het echec van de ABN-actie in Vlaanderen."

En Franstalig België dan, dat je ergens kunt situeren in het schergebied tussen intra muros en extra muros? In het eerste nummer van 1992 van het tijdschrift *Nederlands van Nu* heb ik onder de titel: "Welk Nederlands voor de Walen" een enquête uit 1991 gepubliceerd over de aanpak van deze problematiek aan de Franstalige universiteiten van België. De conclusie was dat alle hoogleraren Nederlandse taalkunde aandacht besteden aan het verschil tussen het Nederlands in Vlaanderen en de standaardtaal, maar dat er, behalve in Luik, geen strikte norm wordt opgelegd. Hoe is het nu, 13 jaar later? Ik begin met de rekkelijken en eindig met de preciezen.

Aan de Facultés Universitaires in Namen wordt met de studenten van het eerste en het tweede jaar (vanaf nu waarschijnlijk ook in het derde jaar van het bama-systeem) de "noordelijke en zuidelijke variëteit van het Standaardnederlands" behandeld, vooral dan op het vlak van de uitspraakverschillen, maar ook op dat van de variatie in het lexicon. De studenten krijgen eveneens luisteroefeningen met items uit zowel het VRT- als het NOS-journaal. In verschillende werkstukken over het medialandschap in Vlaanderen en Nederland moeten de studenten contrastief te werk gaan.

Het is opmerkelijk dat in Namen de studenten al zo vroeg (maar ja, de masteropleiding hebben ze daar niet!) met deze problematiek geconfronteerd worden. Wat nu het eventueel normatieve karakter van dit onderwijs betreft, citeer ik mijn Naamse collega:

"Het is mijns inziens essentieel dat toekomstige neerlandici vertrouwd raken met de variëteiten van het Standaardnederlands, maar die aandacht voor de verschillen tussen noord en zuid staat los van enig waardeoordeel. Ik wijs op de verschillen, maak studenten bewust van de verschillen, maar geef nooit de voorkeur aan de ene of de andere

variant en wens hier ook niet normatief in op te treden. De prioriteit is voorlopig in het eerste en tweede jaar de ontwikkeling van de algemene taalvaardigheid Nederlands, samen met een ontwikkeling van een normenbesef, dat echter niet uitgaat van een taalzuiveringsperspectief."

Het lijkt logisch en verstandig dat men, zoals de Naamse collega het doet, in de bachelorjaren de prioriteit geeft aan de algemene taalvaardigheid Nederlands, vooral als je bedenkt wat het niveau is van de eerstejaars. Ik vind het ook bewonderenswaardig dat er in Namen dan toch al aandacht besteed wordt aan de problematiek van, ik citeer weer, "de noordelijke en zuidelijke variëteit van het Standaardnederlands", wat echter niet hetzelfde is als het verschil tussen het Nederlands in Vlaanderen en het Standaardnederlands. Als ik de Naamse collega goed begrijp, geeft ze niet alleen, ik citeer weer, "nooit de voorkeur aan de ene of de andere variant", maar schijnt ze ook het Nederlands in Vlaanderen en het Nederlands in Nederland als twee gelijkwaardige variëteiten van het Standaardnederlands te beschouwen, wat uiteraard haar goed recht is.

Als dit uitspraakverschillen betreft die deel uitmaken van het algemene fonetische systeem, zoals b.v. de zuidelijke lichtjes bilabiale *w*, tegenover de noordelijke labiodentale *w*, of *boter* [-ər] vs. [-ə], kan ik daar in komen. Het probleem van de auslaut-uitspraak in b.v. *politie* [-si]/[-tsi] ligt al gevoeliger. Maar als hier ook bedoeld wordt dat de uitspraak van b.v. *dossier* [-si.r] als even correct wordt beschouwd als [-sje.], vind ik dit al bedenkelijker. Nog eigenaardiger lijkt het me als je de honderden, zoniet duizenden, Vlaamse afwijkingen van de standaardtaal als gelijkwaardige variëteiten van een overkoepelende noordelijk-zuidelijke norm beschouwt. Betekent dit b.v. dat *werken op de E-40* en *(weg)werkzaamheden op de E-40* beide als correct gelden? En indien dit zo is, *chauffage* en *verwarming* of *camion* en *vrachtwagen*? Het is best mogelijk dat ik hier mijn Naamse collega, Laurence Mettwie, intenties toeschrijf die ze helemaal niet heeft, maar het is evengoed denkbaar dat er daar een standpunt wordt ingenomen dat misschien geïnspireerd is door onze postmoderne sociolinguïsten die geen norm meer wensen te kennen, maar nog slechts variëteiten.

Collega Mattens, hoogleraar aan de Facultés Universitaires St-Louis, en zoals u weet, een Nederlander die al 40 jaar in België verblijft, heeft gedetailleerd op mijn vraag gereageerd. Ik citeer integraal zijn antwoord:

Sta mij toe allereerst een opmerking te maken over de titel 'Welk Nederlands ...' 'Welk Nederlands' suggereert voor mij het bestaan van twee 'Nederlandsen': het Nederlandse en het Belgische? Ik spreek liever van 'Wat voor Nederlands ...', omdat ik van mening ben dat er slechts één Nederlands bestaat, zij het met duidelijke regionale verschillen.

Sinds 1970, in mijn dissertatie *De indifferentialis ...*, heb ik me gekeerd tegen de term Algemeen Beschafd Nederlands. Ik interpreteer ABN als Algemeen Bruikbaar Nederlands, d.w.z. Nederlands dat in het hele Nederlandse taalgebied communicatief functioneel is, dat in het hele taalgebied actief en/of passief bruikbaar is.

In het onderwijs aan mijn Franstalige studenten, zowel te Namen (1966-1978) als te Brussel (1970-heden) heb ik steeds het Algemeen Bruikbaar Nederlands als uitgangspunt genomen. Natuurlijk heb ik regelmatig gewezen op regionale varianten, met name Zuid-Nederlandse. Ten opzichte daarvan heb ik steeds het volgende standpunt ingenomen: indien de Zuid-Nederlandse variant grammaticaal correct is én uitsluitend Zuid-Nederlands, bv. *rijkswacht*, moet deze zonder meer tot het Nederlands gerekend worden. Indien de variant grammaticaal correct is, uitsluitend in Zuid-Nederland voorkomt en een algemene variant in het ABN kent, bv. *schoonbroer* naast *zwager*, moet de Zuid-Nederlandse variant als correct, zij het regionaal Nederlands aanvaard worden. Indien de variant in strijd is met de fonetische, bv. dossiers uitgesproken als dossIERS, morfologische, bv. *dwarsliggersfabriek* i.p.v. *dwarsliggerfabriek*, of syntactische principes van het Nederlands, bv. *Heb je nog koffie; Ja, ik heb er nog*, dan moet de variant als niet-correct Nederlands worden beschouwd en worden afgewezen. Sommige Vlaamse collega's pleiten de laatste jaren voor een erkenning van het Belgische Nederlands als gelijkwaardige nationale variëteit van het ABN. Als Nederlander die bijna 40 jaar gastvrijheid geniet in België, past het me misschien niet daar een oordeel/veroordeling over uit te spreken. Wel meen ik als taalkundige in deze een mening te mogen hebben. Zuid-Nederlandse taalvormen die in strijd zijn met de fonetische, morfologische en/of syntactische ordeningsprincipes van het Algemeen Bruikbaar Nederlands, kunnen onder geen enkele voorwaarde het predikaat Nederlands claimen. Wanneer Nederlandstaligen in België dergelijke taalvormen toch (wensen te) gebruiken, dan verwacht ik van hen niet alleen dat zij wéten dat deze vormen niet tot het Algemeen Bruikbaar Nederlands behoren, maar ook dat zij er in hun onderwijs aan Nederlandstaligen én Franstaligen geen misverstand over laten bestaan dat het taalgebruik dat zij propageren, niet als Algemeen Bruikbaar Nederlands beschouwd wordt, c.q. kan worden. Toen ik in 1966 in Namen begon te doceren, heb ik de bestaande oefeningen 'Zeg niet a, maar b', waarbij eerst een foutieve vorm werd genoemd, die vervolgens werd vervangen door een correcte vorm in het ABN, onmiddellijk afgeschaft. Ik heb nooit de zin van dergelijke oefeningen ingezien. Een Nederlander die Frans leert, krijgt ook niet

eerst de foutieve vorm *je suis fâché sur* ... voorgeschoteld, om vervolgens te leren dat het *fâché contre* moet zijn. Wel heb ik in mijn onderwijs bij vertalingen en bij het bespreken van Zuid-Nederlandse teksten steeds gewezen op eventueel aanwezige Zuid-Nederlandse varianten en aangegeven welke de corresponderende, correcte taalvorm in het Algemeen Bruikbaar Nederlands is. Mijn studenten, zelfs de oorspronkelijk Nederlandstaligen, hebben hier steeds zeer positief op gereageerd. Vooral het feit dat ik het typisch Belgische Nederlands nooit als dialect en/of onbeschaafd heb gekwalificeerd, maar als regionaal bruikbaar Nederlands, maakt mijn standpunt inzake het ABN ook voor Nederlandstalige studenten waarschijnlijk gemakkelijker aanvaardbaar."

Op het eerste gezicht lijkt het standpunt van collega Mattens heel duidelijk: hij gaat uit van een eigen invulling van ABN, nl. het *Algemeen Bruikbaar Nederlands*: alles wat in het hele Nederlandse taalgebied communicatief functioneel is en niet in strijd is met fonetische, morfologische of syntactische principes van het Nederlands beschouwt hij als correct Nederlands. Bij nader inzicht levert dit standpunt toch heel wat problemen op: ten eerste vind ik het voorbeeld *rijkswacht* dat hij geeft, als Zuid-Nederlandse correcte grammaticale variant, nogal ongelukkig. *Rijkswacht*, evenals *faciliteitengemeente*, *Hof van Cassatie* en al de andere Belgische woorden die naar typisch Belgische situaties en instituties verwijzen, zal niemand als niet-correct willen beschouwen. Het voorbeeld *schoonbroer/zwager* lijkt me al minder duidelijk: natuurlijk is *schoonbroer* correct gevormd en past het, beter dan *zwager*, in de reeks *schoonouders*, *schoonvader*, *schoonmoeder*, *schoonzoon*, *schoondochter* en dus lijkt *schoonbroer*, naast *schoonzus*, de logische vorm en niet *zwager*. Maar de taal heeft nu eenmaal haar eigen, niet altijd mathematische logica! Mattens voegt echter een belangrijke nuance aan zijn waardeoordeel toe: hij beschouwt gevallen als *schoonbroer* als "correct, zij het regionaal Nederlands". Daarmee geeft hij een eigen invulling zowel aan het begrip 'correct' als aan het begrip 'regionaal'. In de Grote Van Dale is *regionaal* namelijk helemaal niet synoniem met standaardtaal. Hoe meer ik erover nadenk, hoe minder bruikbaar vind ik Mattens' definitie van *Algemeen Bruikbaar Nederlands*. Als ik hem goed begrijp, dan moet dus alles wat communicatief functioneel is en grammaticaal niet in strijd is met het Nederlandse taaleigen als correct beschouwd worden. *Vijgen na Pasen* (i.p.v. *mosterd na de maaltijd*) en *wedersamenstelling* (i.p.v. *reconstructie*) worden in Nederland niet zomaar begrepen, ze zijn dus communicatief niet functioneel en zouden dus volgens Mattens' systeem niet correct zijn. *Economist* i.p.v. het standaardtalige *econoom* wel: iedere Nederlander verstaat het en het is perfect gevormd: er zijn in de standaardtaal honderden vormingen van het-

zelfde type (zie ons *Invert Woordenboek van het Nederlands*). *Grootwarenhuis* i.p.v. *warenhuis* en *competitiviteit* i.p.v. *concurrentievermogen* moeten dan ook aanvaard worden. En zo kan ik nog tientallen andere voorbeelden geven, waar het Zuid-Nederlandse woord of de Zuid-Nederlandse uitdrukking niet alleen ook in Nederland begrepen worden, maar ook nog eens grammaticaal perfect in orde zijn en toch over het algemeen als afwijkingen van de standaardtaal beschouwd worden. Desalniettemin zouden degenen die de taalvariëteiten van Vlaanderen de status willen verlenen van een zuidelijke standaardtaal, in het standpunt van collega Mattens een oplossing kunnen vinden voor de vraag: wat aanvaardden we en wat aanvaardden we niet?

De situatie aan de ULB is moeilijk te vergelijken met die van de andere Franstalige universiteiten, want de Franstalige Brusselaars hebben veel meer contact met Nederlandstaligen of dialectsprekers: van huis uit zijn ze vaak tweetalig of een van de ouders is Nederlandstalig (in de enquête van Vromans onder zijn studenten van het academiejaar 1992-1993 35 %) en hun leraren in het middelbaar onderwijs zijn soms Nederlandstalig (in diezelfde enquête in bijna één kwart van de gevallen). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de meeste studenten van collega Vromans de voorkeur geven aan Belgisch Nederlands. Ik citeer enkele van hun argumenten: "de Nederlander heeft het recht niet hier zijn taal op te leggen; waarom is het Nederlands van Nederland beter?", "varianten zijn geen fouten, maar verschillende ontwikkelingen", "volgens mij is Vlaams een echte taal". Vandaar dat ik van collega Jef Vromans het volgende antwoord heb gekregen:

Ik bewandel een 'middenweg' tussen de Luike aanpak (die ik "rigoreus" genoemd heb) en de Gentse benadering (die ik als "zachte aanpak" gekarakteriseerd heb). Dat wil zeggen: ik signaleer consciëntieus de verschillen tussen Noord en Zuid, veroordeel alle gallicismen en dialectismen, maar stel mij wel tolerant op tegenover sommige in Nederlandstalig België gangbare uitdrukkingen en zegswijzen.

Wat de UCL betreft, citeer ik het antwoord op mijn vraag van mijn vroegere medewerker en huidige collega, Philippe Hiligsmann:

Ik besteed ongeveer de helft van mijn (hoor)college in de tweede licentie aan de Zuid-Nederlandse problematiek. De studenten krijgen eerst een historisch overzicht. Ik wil ze vooral bewust maken van de oorzaken van de verschillen tussen N en Z. Daarna passeren de meest voorkomende afwijkingen van de standaardtaal de revue (op alle gebieden). De verschillen op fonetisch/fonologisch gebied behandel ik al in de 2de kan, aangezien een deel van dat college besteed wordt aan uitspraak. Aparte oefeningen krijgen ze niet. Ik leg ze wel een 100-tal zinnen voor met daarin de meest voorkomende afwijkingen.

Philippe Hiligsmann kennende, weet ik dat hij ongeveer op dezelfde lijn zit als ikzelf. Trouwens, in het citaat heeft hij het niet over *variëteiten*, maar over *afwijkingen* van de standaardtaal.

In Luik is er sinds de enquête uit 1991 niet veel veranderd: ik behandel de problematiek van het Nederlands in Vlaanderen nog steeds in het vierde jaar. In de eerste drie jaar confronteer ik de studenten liever niet met Vlaamse afwijkingen en laat ze dus ook liever de Nederlandse dan de Vlaamse pers lezen.

Aan bod komen de historische ontwikkeling, de verschillende variëteiten op het gebied van de uitspraak, de zinsbouw en vooral het lexicon. Nadat de studenten een twintigtal teksten van zowel integrationisten als particularisten gelezen hebben en er spreekbeurten over hebben gehouden, worden er oefeningen gemaakt aan de hand van het *Oefenboek* bij het *Woordenboek voor correct taalgebruik* van Theissen en Debrabandere. In dit oefenboek staan 2000 authentieke zinnen die we in Vlaamse media gevonden hebben en waar telkens een of meerdere afwijkingen van de standaardtaal in voorkomen.

De bedoeling is dat de studenten zouden weten dat wat ze in Vlaamse kranten en weekbladen lezen of op de VRT horen, niet altijd tot de standaardtaal behoort. Ook als ze later leraar Nederlands zijn, moeten ze weten dat hun leerboeken, wat de standaardtaal betreft, niet altijd zuiver op de graat zijn. Een enquête van Hiligsmann en Gehlen uit 1990 heeft aangetoond dat in de handboeken Nederlands die in het middelbaar onderwijs gebruikt worden ongeveer 200 lexicale afwijkingen van de standaardtaal voorkomen. De leraren zijn meestal niet in staat deze afwijkingen als zodanig te herkennen en de leerlingen uiteraard helemaal niet. Nu, 15 jaar later, is daar niet veel aan veranderd, behalve dat een klein aantal scholen nu ook Nederlandse boeken voor het Nederlands als vreemde taal gebruikt en daarin tref je natuurlijk geen afwijkingen van de standaardtaal aan.

Wat de studenten nu met de informatie die ik hun geef doen, is hun zaak. Ik corrigeer wel alle gevallen van Belgisch Nederlands, maar ik maak er geen halszaak van. Wel moeten ze op het examen in staat zijn, in een aantal artikelen van Knack (ze moeten er een twintigtal per jaar lezen) de lexicale afwijkingen van de standaardtaal op te sporen.

De reactie van mijn Franstalige studenten is meestal geamuseerd, als ze zien dat heel wat Vlaamse afwijkingen van de standaardtaal, vooral uitdrukkingen, gewoon uit het Frans vertaald zijn, zoals *een ander paar mouwen*, *er was geen kat* en tientallen anderen. De enkele Vlaamse, meestal Limburgse studenten, die ik heb – het zijn er elk jaar twee of drie – reageren heel anders. Ze voelen zich persoonlijk geraakt omdat

zij zelf ook zeggen “*ik heb geen geld bij*” of “*hij is terug ziek*”. Ze zijn niet zomaar bereid dat als fout te beschouwen. Trouwens niemand heeft hun dat ooit gezegd en nu komt daar ene Theissen, ook nog een anderstalige, hun vertellen dat het in de standaardtaal moet zijn: “*ik heb geen geld bij me*” en “*hij is weer ziek*”. Ze vinden de lexicale afwijkingen waar zij zich zelf niet aan bezondigen heel grappig en zijn ook van mening dat die gecorrigeerd moeten worden, maar ze aanvaarden dus niet zonder slag of stoot de correctie van hun eigen afwijkingen. De zinnen uit het oefenboek corrigeren ze dan ook meestal knarsetandend.

Tot besluit van dit overzicht moge het duidelijk zijn dat ik mijn collega's niets voor te schrijven heb. Ik ben (nog) geen lid van de Sprachpolizei. Dit neemt echter niet weg dat ik het grondig oneens ben met de aanpak van sommige collega's en dat ik het betreurt dat niet duidelijker de nadruk gelegd wordt op het niet-standaardtalige van de Vlaamse afwijkingen. Kan iemand zich voorstellen dat men in de Romaanse afdeling van een Duitse universiteit, het Standaardfrans en het Belgisch Frans als volwaardige varianten naast elkaar zou doceren?

Maar goed, vanaf 1 oktober 2005 gaat de precieze met emeritaat en het is best denkbaar dat mijn opvolger tot de rekkelijken behoort. Dus sta me toe, als een soort taalkundig zwanenzang, en op het gevaar af dat er nu gezegd wordt “Theissen rides again”, nog een laatste keer mijn credo te mogen verkondigen: “Extra rectam Batavam linguam nulla salus”.

BIBLIOGRAFIE

- HILIGSMANN, Ph. en L. GEHLEN, “Analyse de l'aspect linguistique dans quelques manuels et revues scolaires de néerlandais utilisés dans l'enseignement secondaire”, in: *L'Athénée*, 3, 1990.
- JANSSENS, G., “Algemeen Vlaams extra muros?”, in: *Lingua Theodisca. Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft. Jan Goossens zum 65. Geburtstag*. Münster: LIT, 1995.
- THEISSEN, S., “Een Waalse kijk op Noord- en Zuidnederlands”, in: *De kracht van het woord*. Studia Germanica Gandensia, 1991.
- THEISSEN, S., “Welk Nederlands voor de Walen?”, in: *Nederlands van Nu*, 21, 1992.
- THEISSEN, S., ESCH-PELGROMS, M. en Ph. HILIGSMANN, *Invert Woordenboek van het Nederlands*. Luik: CIPL, 1988.
- THEISSEN, S. en Ph. HILIGSMANN, *Supplement op het Invert Woordenboek van het Nederlands*. Luik: CIPL, 1993.

- THEISSEN, S. en P. DEBRABANDERE, *Woordenboek voor correct taalgebruik*. Mechelen: Wolters Plantyn, 2004.
- THEISSEN, S. en P. DEBRABANDERE, *Woordenboek voor correct taalgebruik. Oefenboek*. Mechelen: Wolters Plantyn, 2004.
- VROMANS, J., "Vanuit de hoofdstad gezien. Nederlands 'Vlaams' Brussels perspectief?", in: *Lingua Theodisca. Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft. Jan Goossens zum 65. Geburtstag*. Münster: LIT, 1995.